

АГУУЛГА

БҮЛЭГ 1. ЕРӨНХИЙ ХАНДЛАГА

- 1.1 Хүн амын тооны өсөлт, өөрчлөлт
- 1.2 Хот, хөдөөгийн хүн амын харьцаа
- 1.3 Нийт өрхийн тоо, нэг өрхөд ногдох хүн
- 1.4 Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц

БҮЛЭГ 2. ХҮН АМЫН ЕРДИЙН ХӨДӨЛГӨӨН

- 2.1 Төрөлт
- 2.2 Нас баралт
- 2.3 Гэрлэлт, цуцлалт, үрчлэлт

БҮЛЭГ 3. ХҮН АМЫН ДОТООД ШИЛЖИХ ХӨДӨЛГӨӨН

- 3.1 Хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний өнөөгийн байдал
- 3.2 Шилжин ирэлт
- 3.3 Шилжин явалт
- 3.4 Хүн амын цэвэр шилжих хөдөлгөөн

БҮЛЭГ 4. ДҮГНЭЛТ

БҮЛЭГ 1. ЕРӨНХИЙ ХАНДЛАГА

1.1 Хүн амын тооны өсөлт, өөрчлөлт

Өвөрхангай аймгийн хүн амын тоо 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар 112.7 мянга болж, өмнөх оныхоос 0.2 мянган хүн буюу 0.2 хувиар өссөн бол 2005 оныхоос 4.5 мян.хүн буюу 4.2 хувиар, 2008 оныхоос 2.3 мян.хүн буюу 2.1 хувиар тус тус өссөн байна. Хүн амын тоо 2005 оноос хойш өссөн хэдий ч өсөлтийн хурд тогтвортой байсангүй. Тухайлбал, хүн амын өсөлтийн хурд 2007-2009 хүртэл аажим өсч байснаа 2010 онд эргэн саарч, 2012 оноос өсч 2015 онд жилийн дундаж өсөлт 0.1 болсон байна.

ЗУРАГ 1.1. ХҮН АМЫН ДУНДАЖ ӨСӨЛТИЙН ХУВЬ 2005-2015 ОН

Хүн амын өсөлтөд төрөлт, нас баралт, гадаад шилжих хөдөлгөөн гэсэн хүн ам зүйн үндсэн гурван үзүүлэлт шууд нөлөөлдөг.

Сумдын хүн амын өсөлт, бууралтад хүн амын ердийн өсөлтөөс илүү механик өсөлтийн нөлөөлөл их хэвээр байна. Аймгийн төв болон УБ хот руу чиглэсэн шилжих хөдөлгөөний урсгал их байгаа нь Аймаг нийслэлийн хүн ам жил ирэх тусам хурдтай өсөх нөхцлийг үүсгэж байна.

Аймгийн нийт хүн амын 49.8 хувь нь эрэгтэйчүүд, 50.2 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Хүйсийн харьцаа буюу 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо 99 байна.

ЗУРАГ 1.2. ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙ ХҮН АМЫН ХУВИЙН ЖИН 2015 ОН

1.2 Хот, хөдөөгийн хүн амын харьцаа

2015 оны эцсийн байдлаар Аймгийн нийт нутаг дэвсгэрт оршин суугаа хүн амын 56.1 хувь буюу 63.2 мянга нь сумын төвд амьдарч байгаагийн дотор Бат-Өлзий, Хархорин, Арвайхээр зэрэг сумдын хүн амын 51-ээс дээш хувь нь сумын төвд оршин сууж байна. Харин бусад сумдын хүн амын 51.0-оос дээш хувь нь хөдөөд амьдарч байна. 2009-2015 онд дунджаар, нийт хүн амын 50.0 хувь нь сумын төвд амьдарч байна.

(Хүснэгт 1.1).

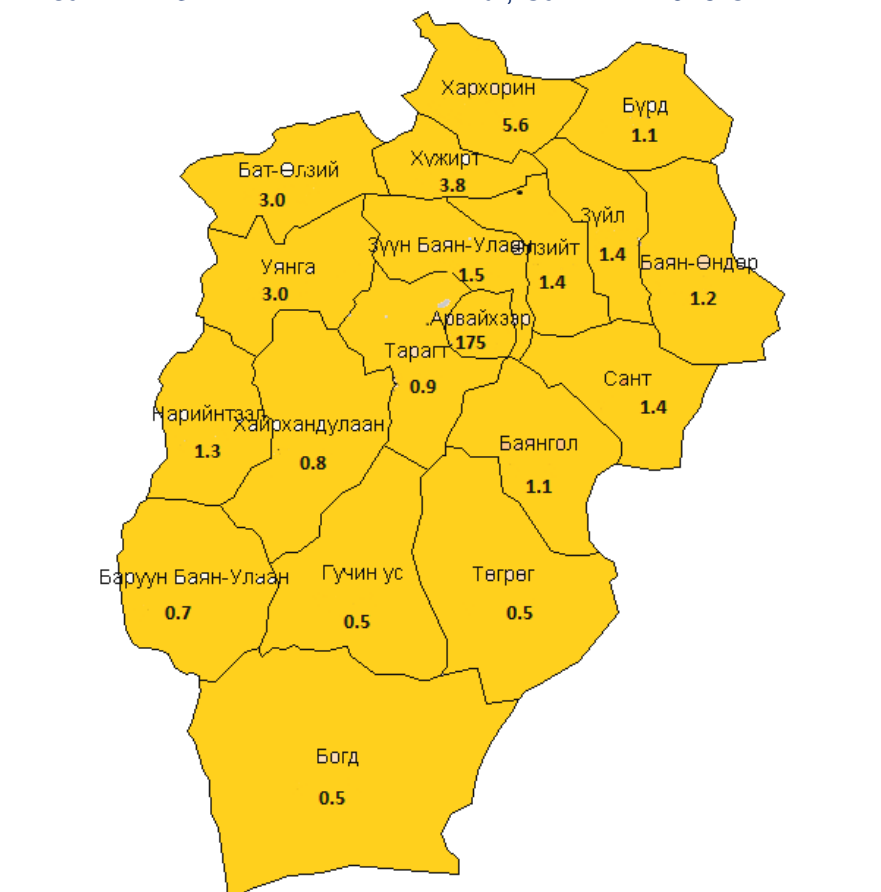
ХҮСНЭГТ 1.1. ХОТ, ХӨДӨӨГИЙН ХҮН АМЫН ТОО, СУМААР

2012-2015 ОН

	2012		2013		2014		2015	
	Сумын төв	Хөдөө	Сумын төв	Хөдөө	Сумын төв	Хөдөө	Сумын төв	Хөдөө
Бүгд	57114	53427	61319	50505	65013	47578	63264	49510
Баян - Өндөр	1130	2964	1188	2747	1089	2782	1045	2773
Бүрд	508	2510	614	2325	854	1989	750	2117
Бат - Өлзий	2401	4214	4718	2369	4634	2567	3871	3363
ББ- Улаан	657	1931	701	1925	1096	1563	1094	1628
Баянгол	729	3238	712	3143	954	2853	926	2896
Гүчин - Ус	509	1726	940	1243	761	1399	889	1272
Есөнзүйл	864	2388	859	2290	978	2094	775	2248
Өлзийт	723	1749	425	2006	625	1866	625	1830
ЗБ - Улаан	771	2963	745	3206	1225	2780	1242	2703
Богд	801	4465	921	4370	1205	4151	1060	4314
Нарийнтээл	1093	2560	931	2634	1005	2563	1247	2301
Сант	676	2673	1136	2339	1194	2500	913	2638
Тарагт	1178	1923	981	2133	1186	1994	1195	2025
Төгрөг	837	1940	1150	1562	1020	1650	1158	1493
Уянга	2964	6086	2861	6145	4230	5104	4044	5385
Хайрхандулаан	729	2568	1300	2038	1289	2052	1330	2027
Хужирт	2964	3786	3379	3234	3442	3094	3182	3448
Хархорин	8858	3743	9250	3319	9878	2665	9439	2826
Арвайхээр	28722	0	28508	1477	28348	1912	28479	2223

Сүүлийн жилүүдийн хот, хөдөөгийн хүн амын өсөлтийн чиг хандлагыг харахад нийт дүнд эзлэх сумын төвийн хүн амын хувийн жин нэмэгдэж, хөдөөгийн хүн амын хувийн жин буурах төлөвтэй байна. Сумын төвийн өрх өсч байгаа нь аймгийн дотоод шилжих хөдөлгөөний урсгал гол төлөв төв, суурин газар руу чиглэж байгаатай холбоотой юм. Нэг хавтгай дөрвөлжин километр нутаг дэвсгэрт ногдох хүний тоо 2015 онд 1.8 болсон байна.

ЗУРАГ 1.3. ХҮН АМЫН НЯГТРАЛ, СУМААР 2015 ОН

Сумаар авч үзвэл Арвайхээр сум нь нийт нутаг дэвсгэрийн дөнгөж 0.3 хувийг эзэлдэг хэрнээ хүн амын нягтралаар хамгийн өндөрт орж байна. 2015 оны байдлаар Арвайхээр сумын нэг хавтгай дөрвөлжин километр нутаг дэвсгэрт 177 хүн ногдож байгаа нь өмнөх оныхоос 2 хүнээр нэмэгджээ. Бусад сумдын хүн амын нягтралыг харахад газар нутгийн хэмжээ, хүн амын тооноосоо шалтгаалан харилцан адилгүй, тухайлбал Хархорин, Хужирт, Уянга, Бат-Өлзий зэрэг сумдууд бусдаас хамгийн өндөр, Төгрөг, Богд, Гучин-Ус зэрэг сумдууд хамгийн бага буюу нэг хавтгай дөрвөлжин километр нутаг дэвсгэрт нэг хүрэхгүй хүн ногдож байна. Энэ нь мөн л хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний урсгал төврүү чигэлсэн байгааг илэрхийлж байна.

1.3 Нийт өрхийн тоо, нэг өрхөд ногдох хүн

2015 онд нийт өрхийн тоо 33.2 мянга болж 2010 оныхоос 1.9 хувиар өссөн байна. Нийт өрхийн 55.5 хувь нь сумын төвийн өрх, үлдсэн хувь нь хөдөөгийн өрх байна. Бат-Өлзий, Хархорин, Арвайхээр зэрэг сумдын сумын төвийн өрх нь хөдөөгийн өрхүүдээс илүү байхад бусад сумдуудын хөдөөгийн өрх нь сумын төвийн өрхүүдээс их байна.

Аймгийн дунджаар нэг өрхөд 3.4 хүн ногдож байгаа бөгөөд нэг өрхөд ногдох хүний тоогоор Бүрд, БУУлаан, Гучин-Ус, ЗБ-Улаан, Богд, Нарийнтээл, Сант зэрэг сумдууд аймгийн дунджаас өндөр буюу 3.5-3.8 хүн ногдож байгаа юм.

(Хүснэгт 1.2).

**ХҮСНЭГТ 1.2. ӨРХИЙН ТОО БОЛОН НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХҮНИЙ ТОО, СУМААР
2010-2013 ОН**

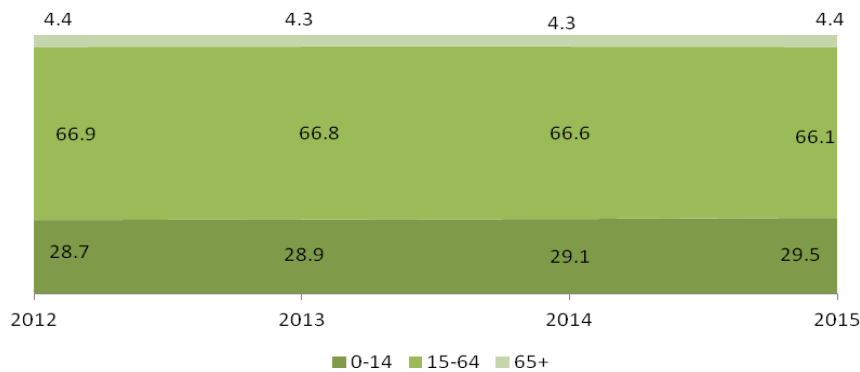
	2012	2013	2014	2015	Нэг хүнд ногдох хүний тоо
Бүгд	32072	32421	33015	33275	3.4
Баян - Өндөр	1219	1180	1169	1166	3.3
Бүрд	830	816	811	832	3.4
Бат - Өлзий	2087	2169	2174	2186	3.3
ББ- Улаан	680	686	697	711	3.8
Баянгол	1141	1114	1109	1128	3.4
Гүчин - Ус	601	589	596	609	3.5
Есөнзүйл	918	907	900	914	3.4
Өлзийт	764	724	735	736	3.3
ЗБ - Улаан	1135	1188	1123	1238	3.2
Богд	1385	1398	1412	1433	3.7
Нарийнтээл	1008	984	1031	1024	3.5
Сант	961	1001	1042	1023	3.5
Тарагт	981	994	1017	1050	3.1
Төгрөг	805	797	793	798	3.3
Уянга	2695	2657	2810	2828	3.3
Хайрхандулаан	1014	1032	1052	1068	3.1
Хужирт	1936	1920	1957	1937	3.4
Хархорин	3628	3625	3729	3754	3.3
Арвайхээр	8284	8640	8858	8840	3.5

1.4 Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц

Хүн амын насны бүтцийг судлах нь тухайн улсын хүн ам зүйн түүхэн замналыг харах, одоогийн үйл явцыг үнэлж дүгнэх, цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлох бололцоо олгодгоороо ихээхэн ач холбогдолтой юм. Ингэснээрээ хүн амын нас, хүйсийн бүтцийн өөрчлөлтийн чиг хандлагыг харгалзан улс орныхоо нийгэм, эдийн засгийн урт, богино хугацааны бодлого хөтөлбөр боловсруулах үндэслэл болдог.

Хүн амын төрөлт, нас баралтын түвшингээс хамааран тухайн улсын хүн амын насны бүтэц өөрчлөгдөж байдаг. Хүн амын хэдэн хувь нь хүүхэд залуучууд, идэр насныхан, эсвэл хөгшчүүд байгаагаас хамааран үе үеийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн хандлагад нөлөөлдөг. Тухайлбал, үйлдвэр уурхай, барилга, хөдөө аж ахуйн зэрэг салбарт ажиллах хүн хүчний нөөц хэр зэрэг байх, сургууль, эмнэлэг, үйлчилгээний байгууллагын хүчин чадал байршил ямар байх зэрэг нь хүн амын насны бүтцээс хамаарч зохицуулагддаг билээ. Нөгөө талаар хүн амын төрөлт, нас баралт, шилжих хөдөлгөөний чиг хандлага ч насны бүтцээс хамааралтай байдаг. Тухайлбал, хүн амын насны бүтэц идэрших хандлагатай болоход (хүн амд хөдөлмөрийн насны хүний эзлэх хувь нэмэгдэх үйл явц) цаашид хөдөлмөрийн насны эрэгтэй, эмэгтэй хүний онцлогийг харгалзан ямар төрлийн ажлын байрыг илүү хэрэгцээтэй болохыг тохируулах шаардлага гарна.

ЗУРАГ 1.4. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, 2012-2015 ОН

2014 оны нийт хүн амыг насны бүлгээр авч үзвэл 29.5 хувийг 15 хүртэлх насны хүүхэд, 66.1 хувийг 15-64 насны хүн ам, 4.4 хувийг 65 ба түүнээс дээш насны өндөр настнууд эзэлж байна. Ерөнхийдөө хүн амын дунд хөдөлмөрийн насны хүн амын эзлэх хувь буурч, өндөр настны эзлэх хувь өсч байгааг дээрх графикаас харж болно.

Нийт хүн амд хөдөлмөрийн насныхны эзлэх хувь өндөр байх үеийг “Хүн ам зүйн цонх” гэдэг. Энэ үед улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд хүн ам зүйн хүчин зүйл эергээр нөлөөлдөг. Хүн ам зүйн цонх нээгдсэн үед хүүхэд, залуучуудын боловсролын түвшинг дээшлүүлэх, мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэх урт удаан хугацааны бодлого хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлэн, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, ажлын байрыг нэмэгдүүлсэн нөхцөлд ажиллах хүчний нөөц хүрэлцэхүйц байх нөхцөл бүрэлдсэн гэж ойлгож болох юм.

ХҮСНЭГТ 1.3. ХҮН АМЫН ТОО, ХҮН АМ ЗҮЙН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД, СУМААР, 2015 ОН

Сумын нэр	Хүн амын тоо	Хүн ам зүйн ачаалал	Хүйсийн харьцаа
Бүгд	112774	51.4	99.3
Баян - Өндөр	3818	54.1	100.5
Бүрд	2867	54.0	104.3
Бат - Өлзий	7234	53.8	101.0
ББ- Улаан	2722	54.5	100.4
Баянгол	3822	47.2	102.2
Гүчин - Ус	2161	51.1	98.6
Есөнзүйл	3023	52.4	105.5
Өлзийт	2455	57.1	105.9
ЗБ - Улаан	3945	48.5	104.9
Богд	5374	60.1	100.4
Нарийнтээл	3548	43.5	99.1
Сант	3551	51.5	104.4
Тарагт	3220	48.2	103.1
Төгрөг	2651	51.0	101.3
Уянга	9429	52.1	101.1
Хайрхандулаан	3357	46.9	101.7
Хужирт	6630	55.3	102.9
Хархорин	12265	48.2	99.7
Арвайхээр	30702	51.5	93.1

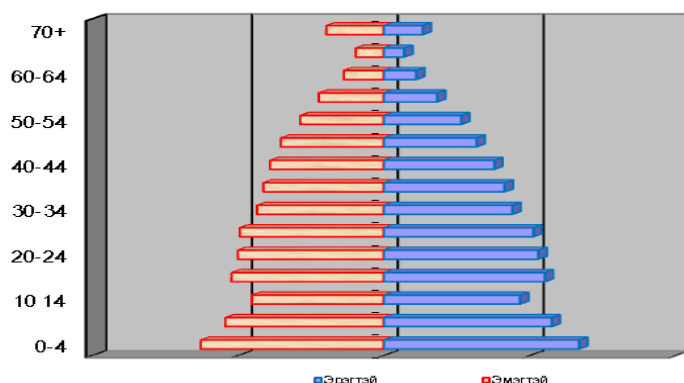
Өвөрхангай аймгийн хүн ам зүйн ачаалал 2015 онд хөдөлмөрийн насны 100 хүнд тэжээлгэгч 51 хүн ногдож байна. Амьдралд энэ үзүүлэлт тооцооноос нэлээд илүү байдаг. Тухайлбал, хөдөлмөрийн насанд байгаа үедээ 15-24 насныхан ихэнх нь боловсролоо ахиулах, мэргэжил эзэмшихээр суралцаж, тэжээлгэгч байдаг. Мөн хөдөлмөрийн насанд байгаа боловч жирэмсэн, бага насны хүүхэд, өндөр настанг асран хамгаалагч, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ажиллах чадваргүй, эсвэл ажилгүйчүүд гэх мэт тэжээлгэгчдийн тоо өсдөг.

2015 онд хөдөлмөрийн насны хүн ам ихэнх хувийг эзэлж байгаа учир хүн ам зүйн ачаалал нилээд буурсан байна.

Сумдуудын хүн амын хүйсийн харьцааг харвал Гучин-Ус, Нарийнтээл, Хархорин, Арвайхээр зэрэг сумдад 100 эмэгтэйд 93-99 эрэгтэй ногдож байна. Бусад сумдад 100 эмэгтэйд 100-с дээш эрэгтэй ногдож байна.

Хүн амын нас, хүйсийн суваргаас харахад, дунд хэсгээрээ аажмаар өргөсч байгаа нь хүн ам идэрших хандлагатай байгааг харуулж байна. 2015 онд 0-4 насны хүн амын тоо 5-9 насны хүн амын тооноос их, харин 10-14 насны хүн амын тоо бага байгаа нь 1990 оноос хойш төрөлтийн түвшин эрс буурч байсныг харуулж байна.

ЗУРАГ 1.5. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2015 ОН

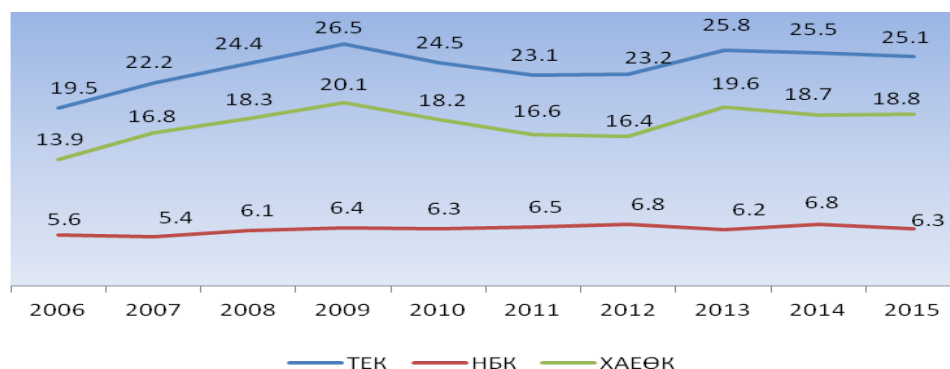

2006 оноос эхлэн төрөлт нэмэгдэж 2012 онд 1985 оны түвшинд хүрсэн нь суваргаас харагдаж байна. Түүнчлэн 20-29 насны хүн ам харьцангуй их, ерөнхийдөө хөдөлмөрийн насны хүн ам нэмэгдэж хүн ам зүйн цонхны үе үргэлжлэхийг суварга харуулж байна. Одоогийн 60-70 настай хүн ам нь 1945 оны дайны дараахан төрсөн хүүхдүүд юм.

БҮЛЭГ 2. ХҮН АМЫН ЕРДИЙН ХӨДӨЛГӨӨН

Сүүлийн 10 гаруй жилийн хүн амын цэвэр өсөлт нь Аймгийн хүн амын өсөлтөд нөлөө үзүүлсэн юм. Төрөлтийн ерөнхий коэффициент (ТЕК) 1990 оноос хойш эрчимтэй буурах хандлага ажиглагдаж 2004 онд 20.0, 2005 онд 19.4 болж буурч байсан хэдий ч 2006-2009 онд тогтмол өсч 2015 онд 25.5 болсон байна. Нас баралтын ерөнхий коэффициент 2014 он 6.8 болжээ.

ЗУРАГ 2.1. ТӨРӨЛТ, НАС БАРАЛТ, ЦЭВЭР ӨСӨЛТ 1000 ХҮНД НОГДОХООР, 2006-2015

2.1 Төрөлт

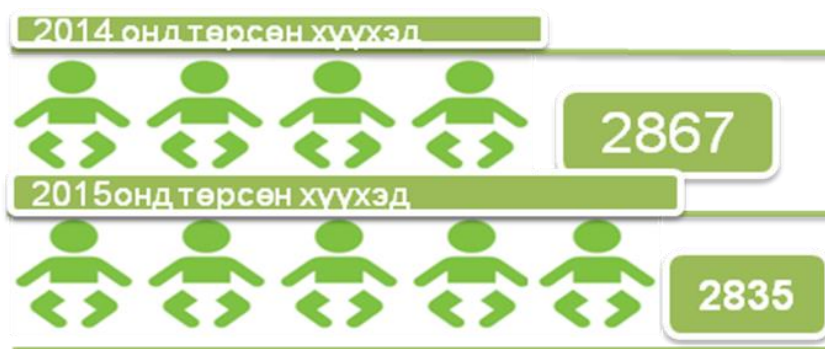
1990 оноос хойшхи хүн амын төрөлтийн эрчимтэй бууралтанд нийгэм, эдийн засгийн шилжилтийн байдал, 1989 оны сүүлчээр үр хөндөлтийг чөлөөтэй болгосон, эмэгтэйчүүд жирэмслэхээс сэргийлэх орчин үеийн арга хэрэгслийг хэрэглэж төрөлтөө зохицуулах болсон, гэрлэлтийн нас хойшилсон, цөөхөн ам бүлтэй байх сонирхолтой болсон, эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин дээшилсэн зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлсөн юм. Гэсэн хэдий ч 2006 оноос эхлэн төрөлтийн түвшин нэмэгдэж эхэлсэн нь Хүүхдийн мөнгө хөтөлбөр, 18 нас хүртэлх хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж, Шинэ төрсөн хүүхэд хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж эхэлсэнтэй холбоотой.

ЗУРАГ 2.2. ТӨРӨЛТИЙН ТОО, сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

Төрөлтийн түвшин 2006-2009 онд нэмэгдэж, 1000 хүнд ногдох төрөлт 2009 онд 26.5 хүрч байснаа 2011 онд 23.1 болж буурсан ч 2012 онд 23.2, 2013 онд 25.8, 2014 онд 25.5, 2015 онд 25.1 болж өмнөх оныхоос 0.4 пунктээр буурчээ. Төрсөн хүүхдийн тоо 2015 онд 2835 болж 2014 оныхоос 1.1 хувиар буурсан байна. Аймгийн төрөлтийн тоог сүүлийн 10 жилээр харвал 2009 онд хамгийн өндөр төрөлттэй 2005 онд бага байна.

ЗУРАГ 2.3. ТӨРӨЛТИЙН ТОО, 2013, 2014 ОНООР

Төрөлтийн тоог сумдаар харвал Арвайхээр сумын төрөлт бусад сумдаас их байгаа нь нийт төрөлтийн түвшний 28.1 хувийг эзэлж байна. Нийт амьд төрсөн хүүхдийн 71.9 хувь нь хөдөөд төрсөн байна.

ХҮСНЭГТ 2.1. ТӨРСӨН ХҮҮХЭД, ХҮЙСЭЭР, СУМААР

	Төрсөн хүүхэд		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Бүгд	2835	1433	1402
Баян - Өндөр	100	39	61
Бүрд	71	39	32
Бат - Өлзий	203	110	93
ББ- Улаан	86	42	44
Баянгол	90	47	43
Гүчин - Ус	42	19	23
Есөнзүйл	66	33	33
Өлзийт	59	26	33
ЗБ - Улаан	118	64	54
Богд	145	78	67
Нарийнтээл	92	46	46
Сант	82	42	40
Тарагт	79	29	50
Төгрөг	77	45	32
Уянга	222	103	119
Хайрхандулаан	78	45	33
Хужирт	155	78	77
Хархорин	273	142	131
Арвайхээр	797	406	391

2.2 Нас баралт

Хүн амын нас баралтын түвшин 2012 онд 1000 хүнд ногдох нас баралт 6.8, 2013 онд 6.2, 2014 онд 6.8 болж өсч байсан бол 2015 онд энэ үзүүлэлт 6.3 болж өмнөх оныхоос 0.5 пунктээр буурчээ. Сүүлийн 10 жилээр нас баралтын түвшинг харьцуулбал 2012 онд хамгийн их буюу 751 хүрч байжээ.

ЗУРАГ 2.4. НАС БАРАЛТЫН ТОО , сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

Нас барсан хүний тоог сумаар үзвэл Бат-Өлзий, Уянга, Хужирт, Хархорин, Арвайхээр сумдад хамгийн их байна. Мөн нас барсан хүний 26.1 хувь нь аймгийн төвд, 73.9 хувь нь хөдөө сумдад нас баржээ. Нас баралтын хүйсийн харьцаа буюу 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн нас баралтын тоог харвал аймгийн дундаж 169 байгаа нь эрэгтэйчүүд илүү нас барж байгаа нь дээрх хүснэгтээс харагдаж байна.

ХҮСНЭГТ 2.2. НАС БАРСАН ХҮН, ХҮЙСЭЭР, СУМААР

	Нас баралт			Нас баралтын хүйсийн харьцаа
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	
Бүгд	706	444	262	169.5
Баян - Өндөр	27	11	16	68.7
Бүрд	10	6	4	150.0
Бат - Өлзий	57	35	22	159.1
ББ- Улаан	26	15	11	136.4
Баянгол	23	19	4	475.0
Гүчин - Ус	14	9	5	180.0
Есөнзүйл	22	13	9	144.4
Өлзийт	14	9	5	180.0
ЗБ - Улаан	20	15	5	300.0
Богд	30	22	8	275.0
Нарийнтээл	29	23	6	383.3
Сант	24	18	6	300.0
Тарагт	27	16	11	145.4
Төгрөг	12	5	7	71.4
Уянга	41	24	17	141.2
Хайрхандулаан	25	12	13	92.3
Хужирт	44	30	14	214.3
Хархорин	77	50	27	185.2
Арвайхээр	184	112	72	155.5

2.3 Гэрлэлт, цуцлалт, үрчлэлт

Нийт 535 хос 2015 онд гэрлэлтээ бүртгүүлж, 73 гэр бүл гэрлэлтээ цуцлуулж, 63 хүүхэд үрчлэгджээ. Гэрлэлт өмнөх оныхоос 33.1 хувиар, гэр бүл цуцлалт 10.6 хувиар өсч, хүүхэд үрчлэлт 27.6 хувиар буурсан байна. 1000 хүнд ногдох гэрлэлт 2012 онд 1.5, 2013 онд 2.3, 2014 онд 3.5, 2015 онд 4.7 болж өмнөх оныхоос 1.2 пунктээр нэмэгдэж, гэр бүл цуцлалт 2013 онд 0.9, 2014 онд 0.6, 2015 онд 0.6 байна. Гэрлэлтийн тоо нь 2006 онд хамгийн өндөр түвшинд буюу 2450-д хүрч байжээ.

ЗУРАГ 2.5. ГЭРЛЭЛТИЙН ТОО , сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

1000 хүн амд ногдох гэрлэлт 2004 оноос өсөх хандлагатай болсон ба 2006 оноос эхлэн “Шинэ гэр бүл бологчид” хөтөлбөрийн хүрээнд шинээр гэр бүл бологчдод нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмж олгож эхэлсэнтэй холбоотойгоор гэрлэлт нэмэгдэж 2006 онд 2450-д хүрсэн хэдий ч 2007-2013 онуудад тасралтгүй буурч байсан бол 2014 оноос өссөн байна.

ЗУРАГ 2.6. 1000 ХҮНД НОГДОХ ГЭРЛЭЛТ, ЦУЦЛАЛТ, 2008-2015 ОН

ЗУРАГ 2.7. ЦУЦЛАЛТЫН ТОО, сүүлийн 10 жилд хамгийн их бага оноор

2015 онд 63 хүүхэд үрчлэгдсэний 76.2 хувь нь 3 хүртэлх насны, 19.0 хувь нь 3-6 насны, 3.2 хувь нь 7-9 насны, үлдсэн 1.6 хувь нь 10 ба түүнээс дээш насны хүүхдүүд байна.

ХҮСНЭГТ 2.3. ХҮҮХЭД ҮРЧЛЭЛТ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, СУМААР 2015 ОН

Сумын нэр	Бүгд	Хүүхдийн насны бүлэг			
		3 хүртэлх настай	3-6 настай	7-9 настай	10, түүнээс дээш настай
Бүгд	63	48	12	2	1
Баян - Өндөр	1	1			
Бүрд	1	1			
Бат - Өлзий	2	1	1		
ББ- Улаан	3	3			
Баянгол	3	2	1		
Гүчин - Ус	3	2			1
Есөнзүйл	1	1			
Өлзийт					
ЗБ - Улаан	1	1			
Богд	2	2			
Нарийнтээл	5	2	3		
Сант	4	4			
Тарагт					
Төгрөг	6	5	1		
Уянга	4	3	1		
Хайрхандулаан	3	2		1	
Хужирт	2	2			
Хархорин	5	4	1		
Арвайхээр	17	12	4	1	

БҮЛЭГ 3. ХҮН АМЫН ДОТООД ШИЛЖИХ ХӨДӨЛГӨӨН

Хүн амын шилжих хөдөлгөөн нь төрөлт, нас баралтын нэг адил хүн амын өсөлт, өөрчлөлтийн нэг бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд уугуул нутгийн хүн амын өөрчлөлтийг газар зүйн нэгжүүдээр тодорхойлж, хүн амын хөдөлгөөнийг судалдаг. Хүн амын зарим хөдөлгөөн нь түр зуурын байх буюу уугуул нутаг нь өөрчлөгдөхгүй байх тохиолдлыг шилжих хөдөлгөөнд тооцдоггүй. Иймд шилжих хөдөлгөөн нь тусгайлан тогтоосон засаг захиргааны болон газар зүйн нэгжүүдийн хооронд, түүнчлэн газар нутгийн байршлын /хот, хөдөө/ хувьд явагдах хүн амын суурьшлын өөрчлөлт юм.

Монгол Улсын “Иргэний бүртгэлийн тухай” хуулийн 25 дугаар зүйл, Монгол Улсын Засгийн газрын 2002 оны 214 дүгээр тогтоолоор батлагдсан журамд “Иргэн байнга оршин сууж байгаа засаг захиргааны нэг нэгжээсээ нөгөөд 180 хоногоос дээш хугацаагаар оршин суухыг бүрмөсөн шилжин суурьших, 180 хоног ба түүнээс доош хугацаагаар оршин суухыг түр шилжин суурьших гэнэ” гэж тодорхойлсон байдаг.

Монгол Улсад хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний асуудлыг Үндсэн хууль, Иргэний бүртгэлийн тухай, Засаг, захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай, Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай болон бусад холбогдох хууль, түүнчлэн Засгийн газрын 2002 оны 214 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт иргэн шилжин суурьших хөдөлгөөнийг бүртгэх, мэдээлэх журам”, зэрэг хууль тогтоомжоор зохицуулдаг. Дээрх эрх зүйн актуудаар хүн амын шилжих хөдөлгөөнийг зохицуулдаг ч аймагт шилжин суурьшигчдын нэлээд хэсэг нь журмын дагуу шилжиж суурьшаагүй, байнгын оршин суугчийн зөвшөөрөл, албан ёсны бүртгэлгүй хүмүүс байгаа юм.

3.1 Хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний өнөөгийн байдал

2015 оны жилийн эцэст 849 хүн шилжин ирж, 2639 хүн шилжин явсан байна. Нийт шилжин ирсэн хүн амын 384 хүн буюу 45.2 хувь нь Аймгийн төвд шилжин ирсэн байна. Мөн Бат-Өлзий суманд 30 хүн, Уянга суманд 43 хүн, Хархорин суманд 122 хүн шилжиж очсон байна. Шилжиж явсан хүн амын байдлаас харахад Хархорин сумаас 467, Арвайхээр сумаас 881, Уянга сумаас 162 хүн явсан нь бусад сумдаас өндөр байна.

ХҮСНЭГТ 3.1. ХҮН АМЫН ШИЛЖИЛТ ХӨДӨЛГӨӨН, 2006-2015 ОН

3.2 Шилжин ирэлт

2015 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт шилжин ирэгчдийн 45.2 хувь нь Аймгийн төвд шилжин иржээ. Хүн ам зүйн судалгааны шилжих хөдөлгөөнтэй холбоотой чухал үзүүлэлтүүдийн нэг нь шилжин ирэлтийн коэффициент юм.

ХҮСНЭГТ 3.2. ШИЛЖИН ИРСЭН ХҮНИЙ ТОО, ШИЛЖИН ИРЭЛТИЙН КОЭФФИЦИЕНТ, 2006-2015 ОН

Энэ үзүүлэлт нь 1000 хүнд ногдох шилжих хөдөлгөөнд оролцогчдын тоо бөгөөд 2006 онд 7.9, 2007 онд 5.3, 2008 онд 5.6, 2009 онд 4.9, 2010 онд 6.2, 2011 онд 3.3 болж буурсан бол 2012 онд 5.2, 2013 онд 7.1 болж өсчээ. 2014 онд 6.7 болж 2015 онд 7.5 болж өссөн байна. (Зураг 3.2).

ХҮСНЭГТ 3.1. ШИЛЖИН ИРЭГЧИД, СУМААР 2006-2015 ОН

Сумын нэр	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Бүгд	868	576	624	553	698	373	579	793	760	849
Баян - Өндөр	262			18	5	2	7	12	14	29
Бүрд	15	14	14	19	30	4	1	24	22	22
Бат - Өлзий	31	20	98	27	31	19	9	66	25	30
ББ- Улаан	16	11	5	17	3	2		7	7	6
Баянгол	1	7	4	3	4	1	2	7	4	23
Гүчин - Ус	6	1	8	9	2	1	8	3	8	19
Есөнзүйл	17	37	15	12		7	8	20	22	16
Өлзийт	13	10	15	7	13	3	12	13	8	17
ЗБ - Улаан	2	5	5	15	5	5	3	7	4	17
Богд	14	6	4	7	13	6	3	16	19	19
Нарийнтээл	8	7	7	20	24	5	9	13	24	20
Сант	8	44	15	10	26	2	5	4	6	12
Тарагт	3			4	9	11	3	4	6	22
Төгрөг	10	5	7	3	4	1	3	1	4	7
Уянга	37	62	42	30	31	20	9	13	34	43
Хайрхандулаан	5	7	7	15	12	9	2	7	10	21
Хужирт	28	51	69	23	66	23	23	36	37	20
Хархорин	163	56	111	52	131	39	52	222	153	122
Арвайхээр	229	233	198	262	289	213	420	318	353	384

3.3 Шилжин явалт

2015 оны жилийн эцэст 2639 хүн байнга оршин суудаг засаг захиргааныхаа нэгжээс шилжин явсан байна. Хүн ам зүйн судалгааны шилжих хөдөлгөөнтэй холбоотой чухал үзүүлэлтүүдийн нэг нь шилжин явалтын коэффициент юм. Энэ үзүүлэлт нь 1000 хүнд ногдох шилжин явагчдын тоо бөгөөд 2015 оны эцэст 1000 хүн тутмын 23 нь байнга оршин сууж байсан засаг захиргааны нэгжээсээ шилжин явсан нь 2006 оныхоос 12.7 пунктээр, 2010 оныхоос 2.8 пунктээр, 2012 оныхоос 5.6 пунктээр өсч, 2013 оныхоос 7.4 пунктээр, 2014 оныхоос 4.2 пунктээр буурсан байна.

ЗУРАГ 3.3. ШИЛЖИН ЯВСАН ХҮНИЙ ТОО, ШИЛЖИН ЯВАЛТЫН КОЭФФИЦИЕНТ, 2006-2015 ОН

ХҮСНЭГТ 3.2. ШИЛЖИН ЯВАГЧИД, СУМААР, 2006-2015 ОН

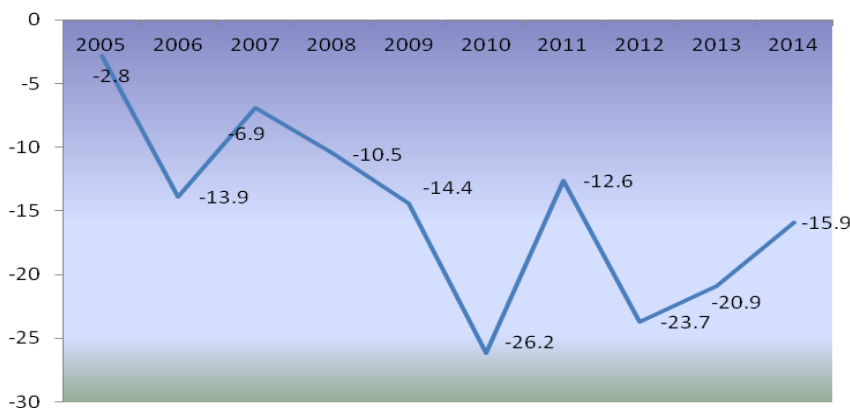
Сумын нэр	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Бүгд	1177	2103	1378	1725	2309	3307	1974	3441	3108	2639
Баян - Өндөр	24	-	-	77	83	151	81	199	143	132
Бүрд	33	33	92	86	78	78	41	165	173	62
Бат - Өлзий	45	66	38	49	90	64	22	82	84	72
ББ- Улаан	26	23	26	38	23	40	29	47	41	43
Баянгол	3	1	3	6	10	32	61	44	22	80
Гүчин - Ус	20	17	21	26	64	18	22	67	30	41
Есөнзүйл	55	26	78	67	-	112	72	159	114	115
Өлзийт	20	36	35	44	53	85	30	82	72	71
ЗБ - Улаан	18	23	48	26	68	45	31	60	54	53
Богд	61	40	70	42	77	62	46	71	62	78
Нарийнтээл	27	31	31	33	73	40	37	99	89	55
Сант	13	105	35	70	105	98	65	98	135	88
Тарагт	6	5	12	58	5	52	10	52	28	57
Төгрөг	10	10	28	20	11	61	11	41	51	39
Уянга	21	38	63	87	107	102	147	183	204	162
Хайрхандулаан	25	18	21	34	50	44	41	48	60	49
Хужирт	118	123	141	136	161	197	115	231	238	94
Хархорин	158	834	38	214	271	359	247	646	526	467
Арвайхээр	494	674	598	612	980	1667	866	1067	982	881

Нийт шилжин явагчдын 33.4 хувь нь Арвайхээр, 17.7 хувь нь Хархорин, 6.1 хувь нь Уянга, 3.6 хувь нь Хужирт сумаас шилжин явагчид эзэлж байна.(Хүснэгт 3.2).

3.4 Хүн амын цэвэр шилжих хөдөлгөөн

Шилжих хөдөлгөөний гол үзүүлэлт болох цэвэр шилжих хөдөлгөөний талаар энэ бүлэгт авч үзлээ. Шилжих хөдөлгөөний цэвэр коэффициент (ШХЦК) нь шилжин ирэлт болон шилжин явалтын коэффициентуудын ялгавраар илэрхийлэгдэнэ. ШХЦК нь 2006 онд -2.8 байсан бол 2013 онд -23.7, 2014 онд -20.9, 2015 онд -15.9 болсон байна.

ЗУРАГ 3.4. ШИЛЖИХ ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ЦЭВЭР КОЭФФИЦИЕНТ, 2006-2015 ОН

Дотоод шилжих хөдөлгөөний хувьд ШХЦК нь 0 гарах ёстой байдаг хэдий ч иргэний бүртгэлийн явцад хугацааны зөрүүтэй байдлаас шалтгаалан энэ үзүүлэлт 0 гарах нь ховор байдаг. Эндээс үзэхэд 2015 онд шилжин явалт нь шилжин ирэлтээс их байгаа нь уугуул нутгаасаа шилжсэн бүртгэл хийлгэсэн иргэд их байгааг харуулж байна.

БҮЛЭГ 4. ДҮГНЭЛТ

Аймгийн хүн амын тоо 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар 112.7 мянга болж, өмнөх оныхоос 0.2 мянган хүн буюу 0.2 хувиар өслөө. Хүн амын 49.8 хувь нь эрэгтэйчүүд, 50.2 хувь нь эмэгтэйчүүд юм. Хүйсийн харьцаа буюу 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо 99 байна.

Аймгийн хэмжээнд 2015 оны байдлаар 33.2 мянган өрх, түүний 55.5 хувь нь сумын төвд, 44.5 хувь нь хөдөөд байгаа бөгөөд аймгийн дунджаар нэг өрхөд 3.4 хүн ногдож байна.

Төрсөн хүүхдийн тоо 2015 онд 2835-д хүрч өмнөх оныхоос 1.1 хувиар буурсан байна. Аймгийн хүн амын төрөх үеийн хүйсийн харьцаа 100 охинд ойролцоогоор 102 хөвгүүн ногдож байна. Энэ онд 1000 хүнд ногдох нас баралт 6.3 болж, өмнөх оныхоос 0.5 пунктээр буурчээ.

Нийт 535 хос 2015 онд гэрлэлтээ бүртгүүлж, 73 гэр бүл гэрлэлтээ цуцлуулж, 63 хүүхэд үрчлэгджээ. Гэрлэлт өмнөх оныхоос 33.1 хувиар, гэр бүл цуцлалт 10.6 хувиар өсч, хүүхэд үрчлэлт 27.6 хувиар буурсан байна. 1000 хүнд ногдох гэрлэлт 2010 онд огцом буурч, 22.2-оос 2.7 болсон бол 2013 онд 2.3, 2014 онд 3.5, 2015 онд 4.7 болж өмнөх оныхоос 1.2 пунктээр нэмэгдэж, гэр бүл цуцлалт 2015 онд 0.6 болж, өмнөх оныхтой адилхан байна. Гэрлэлтийн тоо нь 2006 онд хамгийн их буюу 2450-д хүрч байсан бөгөөд энэ нь тэр үеийн шинэ гэр бүлд мөнгөн тэтгэмж олгохтой холбоотой нэмэгдэж байсан билээ.